

La forma societària de l'empresa pública

Josep Machado Plazas

P07/03022/00396

Universitat Oberta
de Catalunya

www.uoc.edu

Índex

Introducció.....	5
Objectius.....	6
1. Constitució econòmica i empresa pública.....	7
2. Societats estatals i autonòmiques.....	10
3. Societats mercantils locals.....	16
4. La privatització de l'empresa pública.....	19
Resum.....	22
Autoavaluació.....	23
Solucionari.....	24
Bibliografia.....	25

Introducció

En aquest mòdul atenem a l'estudi de l'empresa pública i les seves formes d'organització jurídica. Des de la perspectiva juridicoconstitucional, a Espanya l'empresa pública es pot acollir a l'habilitació prevista en l'art. 128 de la Constitució espanyola que reconeix explícitament la iniciativa econòmica dels poders públics, i aquesta expressió engloba l'Estat, comunitats autònomes i entitats locals.

En l'exercici de l'esmentada activitat, les empreses públiques estan sotmeses al dret públic i al dret privat. El primer estableix una sèrie de mesures que persegueixen que l'actuació dels poders públics al mercat s'adeqüi als principis constitucionals i comunitaris: principi de legalitat, interdicció de l'arbitrarietat, paritat de tracte, transparència en l'actuació i, a més, que, en l'exercici d'empresa al mercat, l'Administració serveixi als interessos generals o públics. El dret privat ofereix les tècniques, els tipus societaris mercantils que permeten d'emprendre l'activitat econòmica al mercat. L'Administració estatal, autonòmica i local pot optar entre les diferents formes societàries, la qual cosa justifica l'anàlisi de la regulació que podem trobar disseminada en la legislació mercantil societària i en diferents textos legals de naturalesa pública que introdueixen especialitats en el règim general. En concret, fem un breu examen de les societats mercantils estatals, autonòmiques i locals.

Finalment, emprenem l'estudi del fenomen de la privatització de les empreses públiques, analitzant els mecanismes de control públic en la transferència a la titularitat privada d'empreses que han estat totalment o parcialment de titularitat pública.

Objectius

En aquest mòdul heu d'assolir una comprensió sobre:

- 1.** L'abast de la iniciativa pública al mercat, tant de l'Estat com de les comunitats autònomes i les entitats locals.
- 2.** Els límits de l'esmentada iniciativa pública i els controls previs de naturalesa administrativa.
- 3.** La tipologia d'empreses públiques en els àmbits estatal, autonòmic i local.
- 4.** Les formes jurídiques de les empreses públiques, especialment les contingudes en l'Estatut de l'empresa pública catalana.
- 5.** Les especialitats que presenten les societats mercantils locals, en concret les societats mercantils íntegrament participades per entitats locals i les societats de capital local d'economia mixta.
- 6.** El fenomen privatitzador de l'empresa pública i els mecanismes legals per a dur-lo a terme.

1. Constitució econòmica i empresa pública

L'art. 128 de la Constitució espanyola permet als poders públics la creació d'empreses públiques com a instrument de la iniciativa pública en l'economia.

Després de manifestar que "Tota la riquesa del país en les seves diverses formes, i sigui quina sigui la titularitat, resta subordinada a l'interès general", l'art. 128 CE disposa que:

"Es reconeix la iniciativa pública en l'activitat econòmica. Mitjançant una llei, determinats recursos o serveis essencials podran ser reservats al sector públic, especialment en cas de monopoli; podrà ser acordada, també, la intervenció d'empreses quan ho exigeixi l'interès general."

La iniciativa pública s'ha de desenvolupar dins l'àmbit establert en l'art. 38 CE, això és, la llibertat d'empresa en el marc d'una economia de mercat. I, per això, la iniciativa pública també s'ha de sotmetre a les regles de la lliure competència. El reconeixement de la iniciativa pública al mercat, proclamat per l'article 128 CE, sense més limitacions, permet, segons el nostre parer, de rebutjar l'existència d'un principi de subsidiarietat de l'ordre econòmic constitucional (v. STS de 10 d'octubre de 1989 i de 14 de febrer de 1990).

La iniciativa pública econòmica no s'imposa a l'Administració, ja que aquesta és una potestat discrecional quant a l'oportunitat d'emprendre-la. En cas de decidir intervenir en el mercat exercint l'esmentada potestat, l'Administració estarà sotmesa al mateix estatut juridicoconstitucional que la resta dels empresaris i podrà optar per la forma d'empresa que consideri més adequada per a la realització de les activitats socials que pretengui fer en condicions d'igualtat i respecte de la lliure competència al mercat.

Quant al sentit de l'expressió emprada per l'art. 128 CE *poders públics*, s'ha d'indicar que comporta un concepte intencionadament imprecís que té com a objecte ampliar l'elenc de subjectes titulars de la potestat de la iniciativa pública i no inclou solament l'Estat. És indubtable que l'esmentada noció comprèn no solament l'Estat sinó les comunitats autònomes [v. art. 149.1.13 i 148.13 CE] i les entitats locals [art. 86.1 LBRL].

Les **comunitats autònomes** també són titulars de potestats d'iniciativa pública econòmica, si bé sotmeses al principi d'unitat i coordinació d'intervencions amb l'activitat de l'Estat. En aquest sentit, poden crear, com es manifesta reiteradament per la doctrina administrativista especialitzada, un sector públic propi.

Les **entitats locals**, mitjançant expedient acreditatiu de la conveniència i oportunitat de la mesura, poden exercir la iniciativa pública en l'exercici d'activitats segons l'art. 128.2 CE, activitats sotmeses a la necessitat de la utilitat pública, limitades al terme municipal i en benefici dels habitants del municipi.

D'altra banda, el sector públic, mitjançant llei, es pot reservar recursos o serveis essencials, especialment en cas de monopoli i, així mateix, acordar la intervenció d'empreses quan així ho exigeixi l'interès general [v. art. 128.2 *in fine*]. Els serveis essencials són aquells que atenen a la satisfacció de béns i drets constitucionalment protegits o potestats de sobirania.

Enfront de la despreocupació de la constitució per la matèria organitzativa, la utilització de l'empresa pública de determinades formes jurídiques d'empresa, com destaca la doctrina especialitzada, pot contravenir nombroses garanties i principis generals del dret a l'empara del principi de llibertat d'elecció de formes jurídiques. A fi d'evitar l'esmentada contravenció, s'han d'aplicar els **principis generals** que regeixen el règim jurídic i el control judicial de les potestats administratives.

Si bé la Constitució no fa expressa al·lusió a l'opció d'estructures organitzatives de l'Administració, el que és cert és que ha tingut la preocupació garantista d'establir una sèrie de principis que regeixen l'exercici de la funció administrativa, així el principi de legalitat, el d'objectivitat i d'eficàcia, controlables en cada cas pels tribunals. Els esmentats principis limiten l'exercici discrecional de l'Administració de l'empresa pública sota determinades formes jurídiques d'empresa.

La constitució econòmica i els principis que, amb caràcter general, regulen l'Administració pública com a organització constitueixen **els límits bàsics** de la intervenció dels poders públics en el mercat.

Aquests límits de control d'adequació als paràmetres constitucionals i als principis administratius d'actuació de l'Administració pública permeten el control de la iniciativa pública no solament en relació amb les finalitats o resultats que persegueix la iniciativa pública, sinó també de la manera de dur a terme l'acció de l'Administració.

El criteri limitador de la llibertat d'elecció de formes d'organització per part de l'empresa pública exigeix una anàlisi prèvia per part de l'Administració sobre la finalitat que l'interès públic assignat a l'organització instrumental en forma de societat mercantil sigui la forma de gestió que millor satisfà el concret interès públic assignat. L'Administració pública serveix amb objectivitat els interessos generals amb independència de la forma sota la qual decideixi intervenir [art. 103 CE], però amb la necessitat d'una assignació equitativa dels

Principis generals

Els principis que regeixen l'exercici de la funció administrativa són el principi de legalitat, el d'objectivitat i el d'eficàcia.

recursos públics i la seva programació i execució segons criteris d'eficiència i economia [art. 31.2 CE]. Complertes les exigències d'aquests límits i salvant la reserva de l'art. 128 CE, la iniciativa pública econòmica s'ha de desenvolupar en el marc d'una economia de mercat amb la submissió a les mateixes regles de joc que l'empresa privada.

El Tribunal Suprem, en Sentència de 10 d'octubre de 1989 (RJ 1989, 7352), va anul·lar la constitució de la societat Iniciatives, SA per l'Ajuntament de Barcelona en la mesura que no es complien els requisits legals. Segons aquesta sentència, en tant que els particulars poden crear lliurement les seves empreses, a l'empara de la llibertat d'empresa ex art. 38 CE, l'Administració només ho pot fer quan la constitució de la societat, amb un objecte determinat, constitueixi una resposta a l'interès públic. Segons l'òrgan jurisdiccional, en els articles 31.2 i 103 CE s'imposa a l'Administració l'objectiu de l'interès públic, en tot cas, i també l'equitativa assignació dels recursos públics segons criteris d'eficiència i d'economia. Aquests preceptes fan incompatibles amb el text constitucional les actuacions empresarials públiques mancades de justificació. En l'esmentada sentència, el Tribunal Suprem va anul·lar l'autorització creadora de la societat, a més, per l'ambigüitat amb què es descrivia en objecte social, ja que l'ambigüitat constituïa un obstacle insalvable per a constatar objectivament que la constitució de la societat complia objectius d'interès públic.

Lectura complementària

Vegeu, per tots, **Laguna de Paz**, "La empresa pública: formas" (pàg. 1.195) i **Martín-Retortillo**, *Dret administratiu econòmic* (pàg. 235), que defineix l'empresa pública com a "unidades organizativas, dotadas generalmente de personalidad que, con independencia de la forma jurídica que puedan adoptar, producen para el mercado bienes y/o servicios y que son creadas, dirigidas y/o controladas por la Administración".

No hi ha al nostre ordenament una definició de l'empresa pública, però, segons el que s'ha assenyalat fins ara, l'**empresa pública** no és sinó un instrument d'intervenció pública directe, que s'estableix sobre una organització pública (amb personalitat jurídica pròpia o sense aquesta) o privada, directament o indirectament sota direcció pública, que s'orienta a la realització d'una activitat econòmica, per a la qual normalment aplica el dret privat.

2. Societats estatals i autonòmiques

No hi ha un estatut jurídic unitari específic de l'empresa pública. El tractament legislatiu es troba dispers en normes que coexisteixen en el temps. Amb tot, la Llei 6/1997, de 14 d'abril, d'organització i funcionament de l'Administració general de l'Estat (LOFAGE) ha tingut com a finalitat bàsica, com exposa en la seva exposició de motius:

"Racionalizar y actualizar la normativa dedicada a la tradicionalmente denominada Administración Institucional del Estado."

Hasta la entrada en vigor de la LOFAGE, la regulación de la empresa pública se recogía en el Texto refundido de la Ley General Presupuestaria de 1988 (RD Legislativo 1091/1988, de 23 de septiembre).

Aquesta regulació ha quedat parcialment afectada, i també la Llei d'entitats estatals autònomes, derogada en tot el que s'oposi a la LOFAGE. Amb aquesta finalitat, la LOFAGE ha creat una nova categoria, la dels **organismes públics**, en què pretén d'integrar totes les entitats de dret públic dependents o vinculades a l'Administració general de l'Estat. Els organismes públics són aquells que tenen personalitat jurídica pública diferenciada, patrimoni i tresoreria propis, i també autonomia de gestió [art. 42.1 LOFAGE], i que són creats sota la dependència o vinculació de l'Administració general de l'Estat [art. 41 LOFAGE].

Actualment, hi ha dos tipus d'organismes públics: els organismes autònoms i les entitats públiques empresarials. La diferència entre uns i altres rau en la naturalesa del dret que s'aplica a la seva activitat: dret públic en el cas dels organismes autònoms, dret privat en el cas de les entitats públiques empresarials.

Els **organismes autònoms** es regeixen pel dret administratiu i se'ls encomana, en règim de descentralització funcional i en execució de programes específics de l'activitat d'un ministeri, la realització d'activitats de foment, prestacionals o de gestió de serveis públics [v. art. 45.1 LOFAGE, atès que la forma no és essencial al concepte d'empresa pública, els organismes autònoms podrien ser empreses públiques sempre que tinguessin assignades funcions de naturalesa econòmica, de producció o de prestació de béns i serveis].

Les **entitats públiques empresarials** són organismes públics als quals s'encomana la realització d'activitats prestacionals, la gestió de serveis o la producció de béns d'interès públic susceptibles de contraprestació. Les entitats públiques empresarials es regeixen pel dret privat, excepte en la formació de la voluntat dels seus òrgans, en l'exercici de potestats administratives que tinguin atribuïdes i en els aspectes específicament regulats per a aquestes a la LOFAGE, als seus estatuts i a la legislació pressupostària [v. art. 53 LOFAGE]. A

aquesta nova categoria s'han d'adaptar les antigues societats estatals [art. 6.1.b) TRLGP], segons la disposició transitòria tercera 2.b) LOFAGE, i també els ens del sector públic estatal existents en l'entrada en vigor d'aquesta llei, que es transformen en entitats públiques empresarials.

La forma jurídica habitual que adoptarà l'empresa pública quan es tracti de produir béns o prestar serveis al mercat serà la de la **societat mercantil** en el capital del qual sigui majoritària la participació directa o indirecta de l'Administració de l'Estat o dels seus organismes autònoms i altres entitats estatals de dret públic [art. 6.1.a) TRLGP]. La societat mercantil pot tenir qualsevol de les formes jurídiques previstes, ja que, segons la disposició addicional dotzena de la LOFAGE:

"Las sociedades mercantiles estatales se registrarán íntegramente, cualquiera que sea su forma jurídica, por ordenamiento jurídico privado, salvo en las materias en que les sea de aplicación la normativa presupuestaria, contable, de control financiero y contratación. En ningún caso podrá disponer de facultades que impliquen el ejercicio de autoridad pública."

L'Administració podrà optar per qualsevol forma jurídicocietària i el més habitual és que utilitzi la societat anònima i societat de responsabilitat limitada, sense descartar la societat cooperativa [art. 12.1 Llei general de cooperatives 27/1999, de 16 de juliol]. Aquestes societats intervenen en el mercat en igualtat de condicions amb les altres empreses privades sense disposar de facultats que impliquin l'exercici d'autoritat pública ni representin privilegi.

En els últims anys, s'ha produït un procés de transformació dels ens de gestió en societats mercantils. En el passat, i en l'àmbit estatal, la majoria de les societats mercantils van rebre la denominació d'*empreses nacionals*. Aquestes empreses que conformen el sector públic empresarial estaven dirigides per entitats de gestió que eren les titulars formals del capital de les societats mercantils.

En principi, es van agrupar totes les empreses nacionals en l'INI. Posteriorment, la Direcció General del Patrimoni del Ministeri d'Hisenda va integrar les participacions accionàries de l'Estat en diverses societats concessionàries de monopolis i després es va crear l'INH com a ens de gestió de les empreses petrolieres que es van separar de l'INI. En el sector de ràdio i televisió, RTVE també es va constituir com a entitat de gestió de diverses societats. L'Institut de Crèdit Oficial dirigia la banca pública o oficial. El denominat *procés de transformació* es va iniciar amb la creació de la Corporació Bancària d'Espanya, SA, una societat anònima que va assumir la titularitat de les accions d'entitats de crèdit de capital estatal (Banco Hipotecario de España, SA; Banco Exterior de España, SA; Banco de Crédito Industrial, SA; Caja Postal de Ahorros). Amb la mateixa filosofia, es va crear TENEQ, que va agrupar les empreses més rendibles de l'INI. La Llei 5/1996, de 10 de gener, va produir una nova reorganització, va suprimir l'INI i l'INH, i va crear dos nous ens de dret públic: l'Agència Industrial de l'Estat (que es va suprimir més tard pel Reial decret llei 15/1997) que va englobar les empreses no rendibles de l'INI i la Societat Estatal de Participacions Industrials. Des de 1996, la política del govern espanyol s'ha orientat envers la desregulació i la privatització del sector públic empresarial. El 28 de juny de 1996, per acord del Consell de Ministres, es va aprovar el Programa de Modernització del Sector públic i es va establir la política de privatitzacions del sector públic empresarial. Així mateix, es va crear el Consell Consultiu de Privatitzacions que, com veurem en l'epígraf 4, té la funció d'informar amb caràcter previ sobre la venda d'empreses públiques. En l'actual procés de privatització i, per tant, de disminució del sector públic empresarial, les empreses de titularitat pública sota forma de societat mercantil s'enquadren actualment en els òrgans següents i ens de gestió: la Societat Estatal de Participacions Industrials (SEPI) [que ha assumit el control i direcció de les empreses que van ser de l'INI, de l'INH, de l'Agència

Industrial de l'Estat i del grup TENEO] i l'ens públic Ràdio Televisió Espanyola, que integra les societats estatals que intervenen en ràdio i televisió.

L'habilitació constitucional per a la iniciativa econòmica dels "poders públics" també inclou les comunitats autònomes. En virtut del repartiment competencial contingut al títol VIII de la Constitució, els diferents estatuts d'autonomia han inclòs amb caràcter general la possibilitat de crear el seu propi sector públic. Els estatuts d'autonomia recullen la competència per a crear empreses públiques: així, per exemple, l'art. 54 de l'Estatut d'autonomia de Catalunya disposa que: "La Generalitat, com a poder públic, podrà fer ús de les facultats previstes a l'apartat 1 de l'article 130 de la Constitució i podrà fomentar, mitjançant una legislació adequada, les societats cooperatives en els termes resultants del número 21 de l'article 9 del present Estatut" [v. també art. 55.2 de l'EAG, art. 68 de l'EEA, art. 49 de l'EAAS, art. 56.3 EACAN, art. 41.2 EAR, art. 48 EAMUR, art. 57.2 EAAR, art. 53.2 EACM, art. 61.i) EAE, art. 63.1 EAM i 42.2 EACL]. El reconeixement competencial en les disposicions estatutàries ha donat lloc al seu desenvolupament mitjançant lleis autonòmiques: així, entre d'altres, la Llei andalusa de 19 de juliol de 1983, reguladora de la hisenda pública; la Llei de 19 de gener de 1984, reguladora de l'administració institucional de la Comunitat Autònoma de Madrid; la Llei gallega de 13 d'abril de 1984, de gestió econòmica i financera pública; la Llei valenciana de 13 de juny de 1984, d'hisenda pública; la Llei de 21 de desembre de 1984, de finances de Diputació Regional de Cantàbria; la llei de 29 de març de 1985 que va crear l'Estatut de l'empresa pública catalana; la Llei extremeña de 19 de març de 1985, d'hisenda pública.

Sobre el problema de les formes jurídiques que poden adoptar les empreses públiques autonòmiques, el Tribunal Constitucional va tenir l'ocasió de referir-s'hi en la Sentència 14/1986, de 31 de gener, dictada amb motiu del recurs d'inconstitucionalitat contra la llei basca reguladora dels principis ordinadors de la hisenda general del País Basc, en què s'inclouia un tipus de societat pública especial com una societat mercantil diferenciada de la societat anònima.

Per al Tribunal Constitucional, l'establiment d'una forma societària atípica:

"No es otra cosa que incidir en el régimen jurídico de las Administraciones Públicas, lo que está reservado en exclusividad al Estado –en cuanto al establecimiento de sus bases– en el art. 149.1.18 de la Constitución española, sin duda con la finalidad de posibilitar el mantenimiento de un tratamiento uniforme de las instituciones esenciales atinentes a las Administraciones Públicas y de que el régimen jurídico de las Autonomías no discrepe del referente al Estado [...] si existe alguna institución cuyo encuadramiento pueda realizarse del modo más absoluto dentro de la amplia rubrica del régimen jurídico de las Administraciones Públicas, esta es precisamente la personificación de tales administraciones para su constitución, funcionamiento y actuación en cualquiera de sus posibilidades legales."

La Constitució reconeix a favor de l'Estat la competència exclusiva quant a la legislació mercantil (art. 149.1.6 CE), en què s'inclouen les societats anònimes de capital totalment o parcialment públic i també les societats de responsabilitat limitada (v. disposició addicional 5a. de la Llei 2/1995, de 23 de març, de societats de responsabilitat limitada, que preveu la possibilitat que hi ha-

gi societats de responsabilitat limitada que siguin propietat de l'Estat, comunitats autònomes o corporacions locals o d'organismes o entitats dependents d'aquests).

També hi ha la possibilitat que l'Administració autonòmica opti per la forma jurídica de la societat cooperativa. Així, v., entre d'altres, l'art. 15.1 Reial decret legislatiu 1/1992, de 10 de febrer, pel qual s'aprova el Text refós de la llei de cooperatives de Catalunya, que fa al·lusió a persones físiques i jurídiques, *públiques* o *privades*; o l'art. 14.2 de la Llei de cooperatives de la Comunitat Valenciana (TRRD 1/1998, de 23 de juny), que disposa literalment que:

"La Generalitat y otras entidades públicas [...] siempre que medie acuerdo adoptado por mayoría de dos tercios del Consejo rector, podrán formar parte como socios de cualquier cooperativa para la prestación de servicios públicos y el ejercicio de la iniciativa económica pública."

La Llei 1/1985, de 29 de març, de l'Estatut de l'empresa pública catalana [DOGC 12 abril 1985, núm. 528/1985] va constituir el primer text que va abordar específicament el tractament complet de l'empresa pública i així va donar compliment a la disposició final segona de la Llei 10/1982, de 12 de juliol, de finances de la Generalitat. Les relacions financeres de la Generalitat amb les empreses públiques s'han d'ajustar a les previsions de la Directiva 80/713/CEE, de 25 de juny de 1980, i de les disposicions comunitàries que la desenvolupen o modifiquen, en les condicions que els siguin d'aplicació [v. disposició addicional integrada a la Llei de l'Estatut de l'empresa pública catalana pel Reial decret legislatiu 5/1986, de 25 de setembre].

La llei catalana parteix d'una definició de l'empresa pública fonamentada en dos elements, un de caràcter material i un altre de formal [v. exposició de motius i art. 1]. L'element de **caràcter material**, el constitueix la gestió de serveis de contingut econòmic, industrial o financer; el **formal**, la utilització de les formes del dret privat. Amb aquest criteri, l'Estatut de l'empresa pública catalana (EEPC) diferencia l'empresa pública dels organismes autònoms, que desenvolupen una activitat estrictament administrativa. L'EEPC resulta aplicable, a més de les entitats autònomes de la Generalitat que facin operacions o prestin serveis de caràcter comercial, industrial o financer [art.1.a)], a una varietat d'entitats de diversa naturalesa que la Llei 1/1985 qualifica com a **empreses de la Generalitat**. Aquestes empreses són bàsicament les següents [art. 1. b) EEPC]:

1) Les **entitats de dret públic amb personalitat jurídica** pròpia sotmeses a la Generalitat, però que han d'ajustar la seva activitat a l'ordenament jurídic privat [v. art. 21 a 34 LEEPC]. La creació d'aquestes entitats de dret públic exigeix autorització per llei del Parlament. La seva activitat se sotmet al dret mercantil, civil o laboral sense perjudici de les matèries a les quals s'apliqui la

LEEPC, les exceptuades per la Llei de creació o per decret de desenvolupament i, en general, de les referents a les seves relacions de tutela amb l'Administració pública [art. 21 i 22 LEEPC].

2) Les **societats civils o mercantils** amb participació majoritària de la Generalitat, de les seves entitats autònomes o de les societats en què la Generalitat o les esmentades entitats també tenen participació majoritària en el seu capital social. La constitució d'aquestes societats es fa per acord del Consell Executiu, que ha de donar compte d'això al Parlament, constitució que es publica al *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, en què es determinarà necessàriament l'objecte social, el capital fundacional de la societat, la participació directa o indirecta de la Generalitat i la forma jurídica que haurà d'adoptar [art. 35 LEEPC].

3) Les **societats civils o mercantils vinculades** que actuen com a gestores de serveis públics, la titularitat de les quals tingui la Generalitat o les que hi hagin subscrit convenis, i en què aquesta tingui la facultat de designar tots o una part dels òrgans de direcció o participació directa o indirecta en aquests convenis, com a mínim en un 10% del capital social. Totes aquestes entitats i empreses públiques estan subjectes en la seva activitat als criteris de rendibilitat, economia i productivitat, aplicats segons els objectius que els siguin fixats pels òrgans corresponents i sota el principi de no-discriminació respecte al sector privat. A més, l'EEPC afegeix que han de procurar contribuir al foment de l'ocupació i al desenvolupament tecnològic.

Els estatuts de les societats autonòmiques han de ser aprovats pel Consell Executiu a proposta de la Conselleria d'Economia i Finances o del conseller de qui depengui l'entitat autònoma que tingui participació en la societat. De la mateixa manera, en el cas de participació en una societat ja existent, correspon al Consell Executiu l'acord mitjançant decret, a proposta del conseller a qui pertoqui, per a l'adquisició a títol oneros de la participació majoritària directa o indirecta en societats civils o mercantils, o bé la subscripció de convenis determinants de la qualificació de societats vinculades. Com ja hem tingut ocasió d'assenyalar, la Llei 4/1985 ha reduït la participació del Parlament Autòmic al mínim en establir solament l'obligació del Consell Executiu de donar compte de la creació d'empreses públiques i excloure la possibilitat d'un debat parlamentari previ sobre l'oportunitat o conveniència de la creació.

D'altra banda, les operacions que representin la pèrdua de la majoria, directa o indirecta, en el capital de les societats públiques, qualsevol que sigui la seva forma jurídica, no impliquen l'extinció de la societat. La dissolució es regirà per les causes que li siguin d'aplicació segons la legislació mercantil comuna. Ara bé, la pèrdua de la posició majoritària de l'Administració pública (i, per tant, la sortida de l'esmentada societat del sector públic econòmic) sí que exigeix llei,

segons l'art. 35 LEEPC. Si la venda de les accions o participacions no implica la pèrdua de la posició majoritària, l'operació solament exigeix acord del Consell Executiu [art. 35.6 LEEPC].

L'exercici dels drets de soci que correspongui a la Generalitat es farà mitjançant el director general de Patrimoni. Aquest té dret de vot a les juntes generals de les societats en què la Generalitat participi directament [art. 38.1 LEEPC]. Per al cas que una entitat autònoma o entitat de dret públic tingui la participació majoritària, els drets de soci s'exerciran segons el que disposin els estatuts (en general, el president del Consell d'Administració o el director general). Els vocals representants del capital públic han de ser designats atenent a criteris objectius de competència empresarial, professional o tècnica i d'idoneïtat per a l'exercici del càrrec [art. 38.3 LEEPC]. Finalment, l'Estatut de l'empresa pública catalana estableix normes en relació amb el règim econòmic i control financer [v. art. 40], règim de personal i dels òrgans socials [v. art. 19, 37, 39 i 42], i de recursos i reclamacions en els quals siguin part les empreses públiques catalanes [art. 43 a 45 LEEPC].

3. Societats mercantils locals

La iniciativa pública econòmica també correspon a les entitats locals, compreses dins el concepte de poders públics [art. 128.2 CE i art. 86 LBRL]. L'exercici de l'activitat econòmica exigeix expedient acreditatiu de la conveniència i oportunitat de la mesura [art. 86 LBRL; v., en relació amb els requisits per a la creació d'empreses municipals que gestionen serveis públics essencials, STS(3) 1 febrer 2002 (ponent: Sr. Xiol Ríos)]. L'exercici de l'activitat econòmica en règim de lliure competència exigeix l'aprovació del ple de la corporació, acord que ha de determinar la forma de gestió [art. 86.2 LBRL]. La creació d'empreses públiques locals per a finalitats empresarials és, per tant, lícita sempre que es compleixin determinades condicions. Així, la Sentència del Tribunal Suprem de 10 d'octubre de 1989 recorda que:

"(La creación de empresas públicas) está sujeta a la doble condición de que la actividad empresarial que se vaya a desarrollar sea una actividad de indudable interés público apreciable y apreciado desde el momento de su creación y que en el ejercicio de la actividad económica empresarial [...] se someta sin excepción ni privilegio directo ni indirecto a las mismas reglas de competencia que rigen el mercado."

L'exercici d'activitats econòmiques per les entitats locals exigeix que es compleixi amb una sèrie de controls previs que persegueixen garantir l'esmentat interès públic. En primer lloc, **s'exigeix acord inicial de la corporació**, amb la designació prèvia d'una comissió d'estudi formada per membres d'aquesta corporació i per personal tècnic. L'esmentada comissió ha de redactar una memòria referent als aspectes socials, jurídics, tècnics i financers de l'activitat concreta. En la memòria s'haurà de determinar la forma de gestió i els casos en què ha de cessar la prestació de l'activitat. La memòria s'acompanya d'un projecte de preus del servei per a la fixació del qual es tindrà en compte que és lícita l'obtenció de beneficis aplicable a les necessitats generals de l'entitat local com a ingrés del seu pressupost, sense perjudici de la constitució de fons de reserva i amortitzacions. En segon lloc, **la memòria se sotmet a exposició pública durant trenta dies naturals**, després de ser presa en consideració per la corporació, durant els quals els particulars i altres entitats podran formular observacions. Finalment, el ple de l'entitat local aprova el projecte [v. art. 97 TRRL].

Així mateix, en consideració amb l'art. 128.2 CE, el legislador ha declarat la reserva a favor de les entitats locals d'una sèrie d'activitats i serveis: proveïment i depuració d'aigües, recollida, tractament i aprofitament de residus, subministrament de gas i calefacció, escorxadors, mercats i llotges centrals, transport públic i serveis mortuoris. L'exercici d'aquestes activitats en monopoli exigeix, a més de l'acord del ple de la corporació, la seva aprovació per l'òrgan de govern de la comunitat autònoma.

Segons la legislació local, les entitats locals poden utilitzar formes juridicootganitzatives de dret públic i de dret privat. La gestió dels serveis públics pot ser directa o indirecta. La gestió directa la pot fer la mateixa entitat local, un organisme autònom local, una societat mercantil el capital social de la qual detingui íntegrament la corporació. La gestió indirecta es pot dur a terme mitjançant concessió, gestió interessada, concert, arrendament, societat mercantil i cooperativa legalment constituïdes el capital de les quals pertanyi parcialment a la corporació [v. art. 85 LBRL]. Conseqüentment, les entitats locals poden constituir societats mercantils unipersonals [art. 85 LBRL, 103 TRRL, 145.1.c) i 190.1.c) LHL; v. també la disposició addicional 5a. LSRL 1995; en relació amb el règim jurídic català de les societats mercantils amb capital íntegrament públic, v. art. 211 a 227 del Reglament d'obres, activitats i serveis de les entitats locals (ROASEL) (Decret 179/1995, de 13 de juny. Departament de Governació. DOGC 23 juny 1995, núm. 2066/1995) i /o societats mercantils o cooperatives d'economia mixta [art. 85 LBRL i 104 i s. TRRL, art. 181.2, 182 i 194 LHL.

Sobre el règim jurídic català de les societats mercantils i cooperatives amb capital mixt, vegeu art. 282 a 296 ROASEL]. El règim jurídic al qual se sotmeten les societats locals és essencialment mercantil en consideració al tipus de societat triat (societat anònima, societat de responsabilitat limitada o societat cooperativa), encara que subjecte a una sèrie d'especialitats que afecten l'estructura i funcionament de la societat [art. 104 i 105 TRRL]. La societat es constituirà i actuarà segons les disposicions legals mercantils. El capital social haurà d'estar íntegrament desemborsat des del moment de la constitució. L'entitat local podrà fer la seva aportació tant en diners com en altres béns o drets patrimonials susceptibles de valoració econòmica. L'estructura orgànica de la societat de capital local té una especial configuració.

En les societats locals unipersonals, l'art. 92 del Reglament de serveis de les corporacions locals disposa que el funcionament de la Corporació constituïda en Junta General de l'empresa s'acomodarà, quant al procediment i a l'adopció d'acords, als preceptes de la Llei i del Reglament d'organització i funcionament i règim jurídic de les corporacions locals. Els òrgans de la societat són la Junta General, el Consell d'Administració i la Gerència. La Corporació es constitueix i actua com a Junta General, sotmetent-se al règim administratiu que disciplina el funcionament del Ple de la Corporació [sobre el règim d'impugnació d'acords socials de societat de capital local, v. la Sentència del Tribunal Suprem de 5 de desembre de 1990]. Els membres del Consell d'Administració són designats lliurement per la Junta General entre persones especialment capacitades i per períodes no inferiors a dos anys ni superiors a sis. Els membres de la corporació poden formar part del Consell d'Administració fins a un màxim d'un terç d'aquest, i els afectaran les causes d'incapacitat i incompatibilitat per a l'exercici de càrrecs representatius, i també la cessació del seu càrrec. L'RSCL determina l'existència necessària d'una gerència, que s'ha d'entendre com la possibilitat d'una delegació de funcions, això és, la possibilitat que el Consell d'Administració nomeni, d'entre els seus membres, un conseller delegat únic.

Una altra de les especialitats atén a les causes de dissolució obligatòria de la societat de capital local. La societat s'ha de dissoldre quan les pèrdues excedeixin de la meitat del capital social i la corporació hagi de resoldre sobre la continuïtat i la forma de prestació del servei [v. art. 103.2 TRRL].

Les societats de capital local d'economia mixta també estan subjectes a una sèrie d'especialitats [v. art. 104.1 i 2 i 105 TRRL]. En l'acord constitutiu es poden establir **especialitats internes** tant estructurals com funcionals que, sense perjudici, de tercers, exceptuïn la legislació societària sempre que es justifiquin per a promoure i desenvolupar la societat. En aquestes societats, pot participar com a soci, al costat de l'entitat local, qualsevol persona física o jurídica. El legislador exigeix que es determini si la participació dels particulars s'ha d'obtenir únicament per subscripció d'accions, participacions o aportacions de la societat que es constitueixi o amb concurs previ en què els concursants formulin propostes respecte de la cooperació municipal i de la particular en la futura societat. S'ha de fixar també la "manera de constituir el capital social i la participació que es reservi a l'entitat local en la direcció de la societat i en els seus possibles beneficis o pèrdues i altres particulars que figurin en la convocatòria". La societat local d'economia mixta no pot ser una societat de durada indefinida, sinó que, en tot cas, s'ha d'establir un termini d'expiració en què la societat s'ha de dissoldre de ple dret. L'esmentat termini no pot ser superior a cinquanta anys comptats a partir de la constitució de la societat. Un cop dissolta la societat, el seu patrimoni revertirà a la corporació en condicions normals d'ús i s'haurà de preveure en els estatuts socials la manera d'amortitzar la part de capital que afecta els socis diferents a l'entitat local a fi que puguin recuperar la seva inversió.

4. La privatització de l'empresa pública

El model mixt d'economia social de mercat que articula la Constitució espanyola legitima tant la titularitat estatal d'empreses públiques com la seva privatització. Amb tot, el procés espanyol de privatització d'empreses públiques es preveia legalment al Primer pla de desenvolupament econòmic i social [v. Llei 194/1963], que en el seu article 5.4 regulava l'alienació de participacions estatals en empreses nacionals quan desapareixien les causes que n'havien motivat la creació. La Llei general pressupostària (art. 6.3, v. també art. 103 i 104 Llei general de patrimoni), establí que els actes d'adquisició i pèrdua de la condició majoritària de l'Estat o dels seus organismes autònoms en societats estatals exigien acord del Consell de Ministres i no una llei [v. també Sentència del Tribunal Suprem de 30 de desembre de 1991].

L'actual regulació s'estableix en la Llei 5/1995, de 23 de març, de règim jurídic d'alienació de participacions públiques en determinades empreses, desenvolupada reglamentàriament pel Reial decret 1525/1995. La Llei té per objecte el sector públic de l'Estat. Això no obstant, estén la possibilitat de la seva aplicació tant per les comunitats autònomes com per les entitats que integren l'Administració local, sense afectar els àmbits respectius d'autonomia. Com ha destacat el professor Rafael Jiménez de Parga:

"El criterio básico inspirador de la ley se concreta en la idea de la menor intervención pública, pero respetando su compatibilidad con el aseguramiento del interés público. Consecuentemente con ello, se fijan normas cautelosas sobre las operaciones de venta de participaciones públicas a entidades privadas; se reduce el control administrativo y se hace previsión de la posibilidad de una supresión total o parcial de cualquier intervención pública en el sector económico, cuando más adelante las circunstancias lo vayan aconsejando."

Vegeu "Apuntes jurídicos sobre el proceso de privatizaciones empresariales". A: Diversos autors (1998). *Tres lecciones magistrales* (pàg. 13 i s.). Madrid/Barcelona.

Per al legislador, el mecanisme alternatiu de protecció de l'interès públic, necessari com a substitutiu de la propietat de capital social (que deté l'Estat fins a l'alienació) és d'"índole jurídicopública": es tracta de sotmetre la societat a un règim d'**autorització administrativa prèvia** de determinats acords i actes relacionats amb les corresponents entitats mercantils, amb la finalitat de garantir la continuïtat empresarial que demani la prestació del servei complet per l'empresa.

En l'àmbit subjectiu, la Llei 5/1995 s'aplica a les "entitats de naturalesa mercantil" que en la data d'entrada en vigor de la llei tinguin una participació directa o indirecta de l'Estat en el seu capital superior al 25% i estiguin controlades pel soci estatal. La privatització se sotmet a un **règim d'autorització prèvia** quan la participació pública del soci estatal es trobi en algun d'aquests supòsits: 1) quan en un sol acte o en actes successius d'alienació es redueixi

Lectura complementària

Sobre aquesta matèria resulta recomanable la lectura de la monografia del professor **A. Troncoso Reigada** (1997). *Privatización, empresa pública y constitución*, Madrid: Marcial Pons, Ediciones Jurídicas y Sociales.

el capital a un 10% i sempre que la participació directa o indirecta de l'Estat quedi per sota del 50%; 2) quan, com a conseqüència de l'alienació directa o indirecta, el percentatge es redueixi a un 15% del capital social.

En l'àmbit objectiu, se sotmeten a **autorització administrativa prèvia**:

1) determinades decisions dels òrgans socials de la societat: la dissolució voluntària, l'escissió o la fusió de l'entitat; l'alienació o el gravamen, en qualsevol forma i per qualsevol títol, dels actius o participacions socials necessàries per al compliment de l'objecte social de l'empresa i que es determinin amb aquest efecte, i la substitució de l'objecte social.

2) Les adquisicions directes o indirectes (fins i tot mitjançant tercers fiduciàris o interposats) de participacions socials o altres valors que donin o puguin donar dret al control per una mateixa persona física o jurídica de més d'un determinat percentatge del capital de l'empresa. El percentatge en concret s'ha d'incloure al reial decret específic per a cada empresa, encara que la llei estableix que no pot ser inferior al 10% del capital.

La falta d'autorització administrativa prèvia origina la nul·litat de ple dret dels actes sotmesos a aquesta [v. art. 6 Llei 5/1995].

A partir de 1996, el Govern espanyol va aprovar per acord del Consell de Ministres les "Bases del programa de modernització del sector públic empresarial de l'Estat" (Acord de 28 de juny de 1996) o el també anomenat "Programa de privatitzacions". Així mateix, se simplifica l'estructura dels agents gestors: l'acord del Consell de Ministres esmentat recull la dissolució de TENEO i la transferència dels seus actius i passius a la SEPI; a més, el mateix acord crea la Societat Estatal de Participacions Patrimonials (SEPP) que agrupa les societats estatals de patrimoni I i II. L'any següent, el Reial decret llei 15/1997, de 5 de setembre, suprimeix l'Agència Industrial de l'Estat i es transfereixen a la SEPI totes les participacions accionàries, béns, drets i obligacions d'aquella. D'altra banda, els processos de privatització es veuen sotmesos a **tres controls**:

1) El control parlamentari

2) Control previ del Consell Consultiu de Privatitzacions creat per acord del Consell de Ministres de 28 de juny de 1996 i la funció bàsica del qual és la de dictaminar, a cada operació concreta, si el procés privatitzador i la proposta concretes de venda s'acomoden als principis de publicitat, transparència i lliure competència.

Lectura complementària

Sobre el procés de privatització i la intensa tasca del Consell Consultiu de Privatitzacions, resulta recomanable la lectura del llibre del professor **Luis Gamir Casares** (1999). *Las privatizaciones en España*. Madrid: Pirámide.

3) Acabada l'operació de privatització, el control del Tribunal de Comptes que exerceix una funció fiscalitzadora de caràcter extern, permanent en relació amb l'execució dels programes d'ingressos i despeses. A més, acabada cada operació de privatització, la Intervenció General de l'Administració de l'Estat eleva al vicepresident segon del Govern i Ministre d'Economia o al Ministre d'Indústria i Energia un informe d'auditoria sobre el desenvolupament de l'operació de privatització, informe que també es remet al Consell Consultiu de Privatitzacions.

Resum

Aquest mòdul s'ha centrat en l'anàlisi de l'empresa pública i del règim jurídic de les seves formes organitzatives, partint del reconeixement constitucional de la iniciativa econòmica de l'Estat, de les comunitats autònomes i de les entitats locals recollit en l'article 128 de la Constitució. Al costat de l'anàlisi del fonament constitucional de l'empresa pública i dels límits i controls administratius previstos en l'ordenació, hem estudiat el règim de les societats estatals, de les societats autonòmiques i de les societats locals, amb particular atenció a la tipologia prevista en l'Estatut de l'Empresa Catalana Pública i a les especialitats de les societats participades íntegrament per entitats locals i les societats de capital local d'economia mixta. Finalment, ens hem aturat en l'examen de la disciplina de la privatització de l'empresa pública.

Autoavaluació

1. La Constitució espanyola reconeix en el seu article 128 la iniciativa pública en l'activitat econòmica. L'expressió *podere públics* es limita a l'Estat?
2. Què és una empresa pública?
3. Què són les entitats públiques empresarials?
4. A quins límits està subjecta la llibertat d'elecció de formes d'organització de l'empresa pública?
5. Quin tipus d'empreses públiques distingeix l'Estatut de l'empresa pública catalana?
6. Les entitats locals poden constituir societats mercantils per a l'exercici de la seva activitat?
7. Quina funció exerceix el Consell Consultiu de Privatitzacions?

Solucionari

1. No. L'expressió *poders públics* ha estat utilitzada pel constituent amb la finalitat d'ampliar l'elenc de subjectes titulars de la potestat de la iniciativa pública. No inclou solament l'Estat, sinó que comprèn les comunitats autònomes [v. art. 149.1.13 i 148.13 CE] i les entitats locals [art. 86.1 LBRL]. Les comunitats autònomes són també titulars de potestats d'iniciativa pública econòmica, si bé sotmeses al principi d'unitat i coordinació d'intervencions amb l'activitat de l'Estat. En aquest sentit, poden crear, com manifesta reiteradament la doctrina administrativista especialitzada, un sector públic propi. Les entitats locals mitjançant expedient acreditatiu de la conveniència i oportunitat de la mesura poden exercir la iniciativa pública en l'exercici d'activitats segons l'art. 128.2 CE, activitats sotmeses a la necessitat de la utilitat pública, limitades al terme municipal i en benefici dels habitants del municipi.

2. No hi ha un concepte legal d'empresa pública. Amb tot, les empreses públiques es poden definir com a unitats organitzatives, dotades generalment de personalitat que, amb independència de la forma jurídica que puguin adoptar, produeixen per al mercat béns i/o serveis, i que són creades, dirigides i/o controlades per l'Administració.

3. Les entitats públiques empresarials són organismes públics als quals s'encomana la realització d'activitats prestacionals, la gestió de serveis o la producció de béns d'interès públic susceptibles de contraprestació. Les entitats públiques empresarials es regeixen pel dret privat, excepte en la formació de la voluntat dels seus òrgans, en l'exercici de potestats administratives que tinguin atribuïdes i en els aspectes específicament regulats per a aquestes a la LOFAGE, als seus estatuts i a la legislació pressupostària [v. art. 53 LOFAGE]. A aquesta nova categoria s'han d'adaptar les antigues societats estatals [art. 6.1.b) TRLGP], segons la disposició transitòria tercera 2.b) LOFAGE, i també els ens del sector públic estatal existents en l'entrada en vigor d'aquesta llei, que es transformin en entitats públiques empresarials.

4. El criteri limitador de la llibertat d'elecció de formes d'organització per part de l'empresa pública exigeix una anàlisi prèvia per part de l'Administració sobre la finalitat d'interès públic assignat a l'organització instrumental en forma de societat mercantil, sigui la forma de gestió que millor satisfà el concret interès públic assignat. L'Administració pública serveix amb objectivitat als interessos generals amb independència de la forma sota la qual decideixi intervenir [art. 103 CE], però amb la necessitat d'una assignació equitativa dels recursos públics i la seva programació i execució segons criteris d'eficiència i economia [art. 31.2 CE]. Complertes les exigències d'aquests límits i salvant la reserva de l'art. 128 CE, la iniciativa pública econòmica s'ha de desenvolupar en el marc d'una economia de mercat amb la submissió a les mateixes regles de joc que l'empresa privada.

5. L'Estatut de l'empresa catalana pública recull com a "empreses de la Generalitat": a) les *entitats de dret públic amb personalitat jurídica* pròpia sotmeses a la Generalitat, però que han d'ajustar la seva activitat a l'ordenament jurídic privat [v. art. 21 a 34 LLEPC; b) les *societats civils o mercantils* amb participació majoritària de la Generalitat, de les seves entitats autònomes o de les societats en què la Generalitat o les esmentades entitats tinguin també participació majoritària en el seu capital social; c) les *societats civils o mercantils vinculades* que actuen com a gestores de serveis públics, la titularitat de les quals tingui la Generalitat o que hi hagin subscrit convenis, i en què la Generalitat posseeixi la facultat de designar tots o una part dels òrgans de direcció o participació directa o indirecta en aquests, com a mínim en un 10% del capital social.

6. Les entitats locals poden constituir societats mercantils unipersonals [art. 85 LBRL, 103 TRRL, 145.1.c) i 190.1.c) LHL] i/o societats mercantils o cooperatives d'economia mixta [art. 85 LBRL i 104 i s. TRRL, art. 181.2, 182 i 194 LHL]. El règim jurídic al qual se sotmeten les societats mercantils unipersonals locals és essencialment mercantil en consideració al tipus de societat triat (societat anònima, societat de responsabilitat limitada o societat cooperativa), encara que subjecte a una sèrie d'especialitats que afecten l'estructura i funcionament de la societat [art. 104 i 105 TRRL]. La societat es constituirà i actuarà segons les disposicions legals mercantils. El capital social haurà d'estar íntegrament desemborsat des del moment de la constitució. L'entitat local podrà fer la seva aportació tant en diners com en altres béns o drets patrimonials susceptibles de valoració econòmica. L'estructura orgànica de la societat de capital local té una configuració especial. En les societats locals unipersonals, l'art. 92 del Reglament de serveis de les corporacions locals disposa que el funcionament de la Corporació constituïda en Junta General de l'empresa s'acomodarà, quant al procediment i a l'adopció d'acords, als preceptes de la Llei i del Reglament d'organització i funcionament i règim jurídic de les corporacions locals. Els òrgans de la societat són la Junta General, el Consell d'Administració i la Gerència.

7. El Consell Consultiu de Privatitzacions té com a funció bàsica la de dictaminar, a cada operació concreta, si el procés privatitzador i la proposta concretes de venda s'acomoden als principis de publicitat, transparència i lliure competència.

Bibliografia

Alcover, G. (1994). "Aproximación al régimen jurídico de la sociedad de capital local". *RAP* (núm. 134, pàg. 79 i s.).

Alonso Ureba, A. (1985). *La empresa pública. Aspectos jurídico constitucionales y de derecho económico*. Madrid: Montecorvo.

Alonso Ureba, A. (1988). *La sociedad mercantil de capital como forma de la empresa pública local*. Madrid: Universidad Complutense. Facultad de Derecho .

Bisbal, J. (1994). "Las sociedades mercantiles locales. Algunos problemas relativos a las distintas funciones del capital". A: Diversos autores. *Ponències del Seminari de Dret local* (pàg. 201 i s.). Barcelona.

Bisbal, J. (1992). "Servicios públicos e Iniciativa económica pública". A: Diversos autores. *Informe sobre el gobierno local* (pàg. 195 i s.). Madrid: Ministerio para las Administraciones Públicas, Instituto Nacional de Administración Pública: Fundació Carles Pi i Sunyer d'Estudis Autònoms i Locals.

Cuervo, A. (1997). *La privatización de las empresas públicas*. Madrid: Encuentro.

Diversos autores (2000). *La intervención administrativa en la economía*. Madrid: CGPG.

Gamir Casares, L. (1999). *Las privatizaciones en España*. Madrid: Pirámide.

Gamir Casares, L. (1998). "Privatizaciones, eficiencia y transparencia". *Información Comercial Española* (núm. 772). Madrid: Ministerio de Economía y Hacienda.

García de Enterría, J. (1998). "Aspectos mercantiles de los procesos de privatización". *Información Comercial Española* (núm. 772). Madrid: Ministerio de Economía y Hacienda.

Jiménez de Parga, R. (1998). "Apuntes jurídicos sobre el proceso de privatizaciones empresariales". A: Diversos autores. *Tres lecciones magistrales* (pàg. 13 i s.). Madrid: Marcial Pons, Ediciones Jurídicas y Sociales.

Laguna de Paz, J.C. (1994). "La empresa pública: formas". A: *Administración instrumental. Libro homenaje a M. Francisco Arévalo* (II, pàg. 1.192-1.234). Madrid: Civitas.

Montoya, E. (1996). *Las empresas públicas sometidas al derecho privado*. Madrid: Marcial Pons, Ediciones Jurídicas y Sociales.

Rojo Fernández-Río, A.J. (1983). "Actividad económica pública y actividad económica privada en la Constitución española". *Revista de Derecho Mercantil* (núm. 169-170, pàg. 309 i s.). Madrid.

Serna Bilbao, M.N. de la (1995). *La privatización en España. Fundamentos constitucionales y comunitarios*. Pamplona: Aranzadi.

Troncoso Reigada, A. (1997). *Privatización, empresa pública y constitución*. Madrid: Marcial Pons, Ediciones Jurídicas y Sociales.

